12 Οκτωβρίου 2014

Βίος και Πολιτεία του Οσίου Πατρός Ημών Μαξίμου του Γραικού του εξ Άρτης,του Φωτιστού των Ρώσων

Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες / Άγ. Μάξιμος ο Γραικός / Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες / Ορθόδοξη πίστη

Εισαγωγικά.

Την 12η Οκτωβρίου,η τοπική εν Άρτη εκκλησία γιορτάζει την ανάμνηση της μετακομιδής τμήματος λειψάνου του Αγίου Μαξίμου του Γραικού,από την Ιερά

Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου στην Άρτα.Με αφορμή το γεγονός αυτό αρχίζουμε να δημοσιεύουμε σειρά άρθρων, που αναφέρονται στον Όσιο Μάξιμο τον Γραικό,τον Φωτιστή των Ρώσων.Το σημερινό άρθρο (Βίος και Πολιτεία του Οσίου Πατρός Ημών Μαξίμου του Γραικού του εξ Άρτης του Φωτιστού των Ρώσων),είναι αναδημοσίευση από την ιστοσελίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Άρτας (Η εικόνα του Οσίου είναι από το αρχείο μας)

———————————————————————————————————————

Η καταγωγή του. Τα παιδικά του χρόνια

Μάξιμος είναι το μοναχικό του όνομα. Όταν ο μοναχός Μάξιμος μετέβη στη Ρωσία και παρέμεινε σ΄αυτή, οι Ρώσοι του έδωσαν την προσωνυμία Γραικός. Μάξιμ Γκρέκ τον ονόμαζαν, λόγω της καταγωγής του από την Ελλάδα και μ΄αυτό το όνομα είναι γνωστός.

Το κοσμικό του όνομα ήταν Μιχαήλ Τριβώλης και γεννήθηκε στην Άρτα στα 1470 μ.Χ. περίπου. Οι γονείς του Μανουήλ και Ειρήνη ήταν πλούσιοι και ευσεβείς. Η οικογένεια Τριβώλη, οικογένεια λογίων με επιφανείς προγόνους στην Κωνσταντινούπολη και την αυλή των δεσποτών του Μυστρά, ανήκε στη χορεία των λογίων που συνόδευσαν το Θωμά Παλαιολόγο κατά την έξοδό του από το Μυστρά, λίγο πριν από την πτώση του Δεσποτάτου.

Οι Τριβώληδες στην περιπέτεια της αποδημίας τους από το Μυστρά διάλεξαν την Άρτα ως τόπο εγκατάστασης και διαβίωσης.

Την Άρτα όπου βαραίνει η Βυζαντινή παράδοση με τα μνημεία και την ακίβδηλη χωρίς Λατινικές επιδράσεις ορθοδοξία.

Τους γονείς του ο ίδιος ο άγιος Μάξιμος σε μια βιβλιογραφική του ένδειξη τους χαρακτηρίζει Έλληνες, Χριστιανούς και φιλοσόφους.

Τα πρώτα του γράμματα μάλλον τα διδάχτηκε κατ΄οίκον από κάποιο δάσκαλο ή και από τους γονείς του, χωρίς ν΄αποκλείεται η φοίτησή του σε κάποιο, βέβαια κρυφό, σχολείο. Έφηβο, στα 14 περίπου χρόνια του, οι γονείς του τον στέλνουν στην Κέρκυρα, για να συμπληρώσει τη μάθησή του πιο εμπεριστατωμένα κοντά στο θείο του Δημήτριο Τριβώλη, λόγιο, κωδικογράφο και βιβλιόφιλο και στον επιφανή δάσκαλο Ιωάννη Μόσχο.

Σπουδές στη Δύση

Στην Κέρκυρα έμεινε ως τα 20 περίπου χρόνια του. Στη συνέχεια λόγω της αγάπης του προς τα γράμματα αναζήτησε τη μόρφωση έξω από την Ελλάδα. Στα 1492 έρχεται στη Φλωρεντία.

Η Δύση και ιδιαίτερα η Ιταλία, τα χρόνια μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, είχε δεχτεί πολλούς Έλληνες λογίους και επιδιώκοντας το θησαυρό της ελληνικής γραμματείας, τους δεχόταν με αγάπη και προστάτευαν την επιστήμη.

Στην όμορφη Φλωρεντία σπούδασε κοντά στο διαπρεπή Έλληνα φιλόλογο της εποχής Ιωάννη Λάσκαρη Θεολογία, Ιστορία, Φιλοσοφία και τις γλώσσες αρχαία ελληνική, λατινική, γαλλική και ιταλική. Εδώ είχε την ευκαιρία να φοιτήσει και στην Πλατωνική Ακαδημία, όπου διέπρεπε ο μεγάλος δάσκαλος Μαρσίλιο Φιτσίνο.

Αφού παρέμεινε τρία χρόνια στη Φλωρεντία, ο νεαρός Αρτηνός λόγιος έρχεται στη Βενετία, όπου συνδέθηκε με τον φημισμένο τυπογράφο Άλδο Μανούτιο, τον περίφημο εκδότη των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.

Το 1502 τον ξαναβρίσκουμε στη Φλωρεντία.

Ιδιαίτερη έλξη ασκούν επάνω του τα κηρύγματα του Δομηνικανού μοναχού Σαβοναρόλα, που με τον φλογερό του ζήλο αποκάλυπτε τη διαφθορά των συγχρόνων του και τους καλούσε σε μετάνοια. Όμως η εκκλησιαστική εξουσία της πόλης σταμάτησε τη δράση του μεγάλου Ιεροκήρυκα, που σφράγισε τη ζωή του με μαρτυρικό θάνατο στην πυρά. Η καταδίκη του αγαπημένου του Σαβοναρόλα του δημιούργησε απογοήτευση για την τακτική της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας απέναντι στην ελευθερία της θεολογικής σκέψης. Έτσι μετά από μικρή παραμονή στο μοναστήρι του Αγίου Μάρκου στη Φλωρεντία, ο Μιχαήλ έρχεται στο Άγιο Όρος, στη μονή Βατοπεδίου και γίνεται ένας ταπεινός Αγιορείτης, σε εποχή που το Άγιο Όρος γνώριζε μέρες δύσκολες και κρίση πνευματική και υλική.

Στο Άγιο Όρος

Όταν ο Μιχαήλ Τριβώλης έγινε ο μοναχός Μάξιμος στη μονή Βατοπεδίου, διήνυε το 35ο έτος της ηλικίας του. Εκεί σαν απλός μοναχός επιδόθηκε στη μελέτη χριστιανών συγγραφέων στην πλούσια βιβλιοθήκη της Μονής. Η μελέτη που έκανε ήταν συστηματική και βαθιά. Στα Ρωσικά αρχεία σώζονται επιστολές από το Άγιο Όρος για το Μάξιμο, στις οποίες εξαίρονται οι βαθιές του αγιογραφικές γνώσεις και η ευρύτατη εκκλησιαστική και εξ «ελληνικών βιβλίων» πολυμάθειά του.

Στο Άγιο Όρος αφήνεται να πλαστεί ταπεινά από την μακρά ορθόδοξη μοναχική

πατερική παράδοση, αποβάλλοντας τις στείρες ουμανιστικές επιδράσεις που είχε δεχτεί στη Δύση.

Για τις ασχολίες του στο Όρος και την όλη του δραστηριότητα έχουμε πολύ λίγες πληροφορίες. Έτσι μαθαίνουμε ότι σύμφωνα με τις τότε συνήθειες της μονής στελνόταν και αυτός έξω από το Άγιο Όρος προς λογίαν υπέρ της Μονής. Κατά τις αποδημίες του αυτές δίδασκε και μιλούσε με παρρησία και ευθύτητα, χωρίς να υπολογίζει κανένα κίνδυνο. Ο Μάξιμος περιοδεύοντας στη Μακεδονία και στα βενετοκρατούμενα ελληνικά νησιά στήριζε τους ορθοδόξους στην πίστη προφυλάσσοντάς τους από τη λατινική προπαγάνδα.

Όπως ο ίδιος αναφέρει, στο Άγιο Όρος παρέμεινε δέκα χρόνια «ἐργασθεῖς σωματικῶς καὶ πνευματικῶς». Η βαθιά του ταπείνωση και ο σεβασμός του προς τους πατέρες, οι ορθές περί ασκήσεως και μοναχισμού απόψεις του, η δογματική του ευαισθησία, η ευλάβειά του προς την Παναγία, η αγάπη του προς τα τυπικά του Αγίου Όρους, και η αντίθεσή του προς τον Δυτικό Ουμανισμό, συνθέτουν τα στοιχεία της γνήσιας ενσωματώσεώς του στην αγιορείτικη παράδοση. Την περίοδο αυτή συνθέτει τον περίφημο παρακλητικό κανόνα στον Τίμιο Πρόδρομο καθώς και άλλες ακολουθίες και συναξάρια.

Το ήθος και η μόρφωσή του τον είχαν κάνει πολύ γνωστό στο Άγιον Όρος. Αυτό ακριβώς το κύρος που είχε αποκτήσει αποτέλεσε και την αιτία της αποστολής του στη Ρωσία.

Το 1515 ο μέγας ηγεμόνας της Μόσχας Βασίλειος Ιβάνοβιτς, γιος της Σοφίας της Παλαιολογίνας, απηύθυνε παράκληση προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τον Πρώτο του Αγίου Όρους, ζητώντας για ένα διάστημα στη Ρωσία το λόγιο Βατοπαιδινό μοναχό Σάββα. Σ΄αυτόν θ΄ανέθετε την εκ νέου μετάφραση των λειτουργικών βιβλίων, της Αγίας Γραφής και των βιβλίων των αγίων πατέρων, από τα ελληνικά στα ρωσικά, διορθώνοντας έτσι και σοβαρές αλλοιώσεις που είχαν υποστεί με το χρόνο από την απειρία και την ολιγογραμματοσύνη των μεταφραστών και των αντιγραφέων.

Ο μοναχός Σάββας όμως ήταν γέρος και άρρωστος και έτσι στη θέση του επιλέχθηκε ο Μάξιμος «ὡς ἔμπειρος στὶς Θεῖες Γραφὲς καὶ ἐπιδέξιος στὴν ἑρμηνεία τῶν ὁποιωνδήποτε ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων».

Ο Μάξιμος στη Ρωσία

Με θερμές προσευχές και με την ευλογία των πατέρων του Αγίου Όρους ο Μάξιμος ξεκίνησε μαζί με τους απεσταλμένους για τη Ρωσία, παίρνοντας μαζί του τον ιερομόναχο Νεόφυτο και τον Λαυρέντιο οι οποίοι γνώριζαν τη ρωσική γλώσσα.

Έφθασαν στη Μόσχα στις αρχές του 1518.

Ο ηγεμόνας Βασίλειος και ο Μητροπολίτης της Μόσχας Βαρλαάμ δέχτηκαν με μεγάλη τιμή τον Μάξιμο ο οποίος άρχισε να ασχολείται αμέσως με την πλούσια βιβλιοθήκη του μεγάλου ηγεμόνα ταξινομώντας τα ελληνικά χειρόγραφα. Παράλληλα άρχισε να μεταφράζει και να διορθώνει παλαιά και νέα έργα.

Το πρώτο σπουδαίο έργο για του οποίου την μετάφραση κάλεσε τον Μάξιμο ο μέγας ηγεμών ήταν το ψαλτήρι. Το βιβλίο αυτό των ψαλμών συμπεριλάμβανε και τα ερμηνευτικά σχόλια των Ελλήνων Πατέρων της ορθοδόξου Εκκλησίας και έτσι ενοποιημένο ήταν γνωστό στους Ρώσους ως «Ερμηνευτικός Ψαλτήρ». Το Ψαλτήριο με τη βαθιά του θεολογική σημασία, απολάμβανε μεγάλου σεβασμού από το Ρωσικό λαό και είχε ευρύτατη διάδοση σ΄όλα τα κοινωνικά στρώματα. Το κείμενο όμως είχε σκόπιμα νοθευτεί από αιρετικούς.

Ο Μάξιμος, επειδή είχε ανεπαρκή γνώση της ρωσικής γλώσσας, μετέφραζε από την ελληνική στη λατινική γλώσσα και οι βοηθοί του από την λατινική στη ρωσική.

Η όλη εργασία κράτησε 17 μήνες. Όταν τελείωσε, παρέδωσε το έργο του στον ηγεμόνα, ο οποίος διαβίβασε το χειρόγραφο στον Μητροπολίτη Βαρλαάμ προς έγκριση. Συγχρόνως παρακαλούσε να του επιτρέψει την επάνοδό του στον τόπο της μετανοίας του, το Άγιο Όρος.

Το θέλημα όμως του Θεού ήταν διαφορετικό. Οι ευρύτατες θεολογικές και φιλολογικές γνώσεις του είχαν ιδιαίτερα εκτιμηθεί στη Μόσχα και ο μέγας ηγεμόνας δεν ήταν διατεθειμένος να στερηθεί τις υπηρεσίες μιας σπάνιας, για τη Ρωσία της εποχής εκείνης, προσωπικότητας. Έτσι του αναθέτει νέες εργασίες και διορθώσεις. Μεταφράσεις στις Πράξεις των Αποστόλων, στους Αποστολικούς Κανόνες, στους Κανόνες των Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων, στις Ομιλίες του Ιωάννου του Χρυσοστόμου και σε πολλά λειτουργικά βιβλία.

Με την πάροδο του χρόνου εξοικειώθηκε με το περιβάλλον και δημιούργησε στενές σχέσεις και επαφές με τις πιο επιφανείς φυσιογνωμίες της ρωσικής πνευματικής κοινωνίας. Συγχρόνως όμως άρχιζε να δημιουργεί τους εχθρούς. Η παράταση της παραμονής του τον εγκλιμάτιζε όλο και περισσότερο στις ιδιαιτερότητες των προβλημάτων της ρωσικής εκκλησιαστικής και κοινωνικής ζωής, με αποτέλεσμα να παίρνει θέση σ΄αυτά. Έλεγχε με τον προφορικό και γραπτό λόγο του τα κακώς κείμενα και καθοδηγούσε σε μια ανώτερη ζωή «ακτινοβολούσα το γνήσιο χριστιανικό πολιτισμό».

Την εποχή αυτή στην πνευματική ζωή της Ρωσίας επικρατούσαν δύο τάσεις σχετικά με τον μοναχισμό. Η μία υποστήριζε ότι τα μοναστήρια δικαιούνταν να

έχουν μεγάλη έγγεια ιδιοκτησία που θα περιλάμβανε χωριά και δούλους χωρικούς. Η άλλη ακολουθούσε την ησυχαστική παράδοση του Αγίου Όρους, φρονώντας ότι οι μοναχοί δεν πρέπει να μπλέκονται σε μέριμνες βιοτικές και να αντιδικούν με τους χωρικούς για πράγματα υλικά.

Ο Μάξιμος –χωρίς να ταχθεί με κανέναν- υποστήριζε τις σωστές απόψεις της Ορθοδοξίας για την περιουσία. Τόνιζε πως η Εκκλησία δικαιούται να έχει κτηματική περιουσία για τα απολύτως αναγκαία πράγματα και για τη διενέργεια αγαθοεργιών. Χτυπούσε όμως τον υπερβολικό πλούτο ο οποίος, έλεγε, διαφθείρει τον άνθρωπο και σκοτίζει το νου του.

Η καταδίκη και η φυλάκισή του

Με την άνοδο λοιπόν του Ηγουμένου της μονής Βολοκαλάμσκ Δανιήλ στον μητροπολιτικό θρόνο της Μόσχας τα πράγματα άλλαξαν για τον Μάξιμο Γραικό, όπως είχε γίνει πια γνωστός στη Ρωσία. Αφορμή για την σύγκρουση με την πολιτική και θρησκευτική ηγεσία δόθηκε όταν ο ηγεμόνας θέλησε να χωρίσει την ευσεβή σύζυγό του Σολομονή, επειδή δεν έκανε παιδιά για να αφήσει διάδοχο, και να παντρευτεί την Λιθουανή καθολική Ελένη. Ο Μάξιμος αντιτάχθηκε. Αυτή του η στάση προκάλεσε τη δυσμένεια του ηγεμόνα απέναντί του.

Έτσι μεταξύ του 1524-25 διατάχθηκε η σύλληψή του. Του επιφυλάχθηκε μια θεαματική δίκη, το Μάιο του 1525, στην οποία προήδρευσαν ο Μέγας Ηγεμόνας και ο Μητροπολίτης Δανιήλ, που εκτελούσε χρέη εισαγγελέα.

Οι κατηγορίες εναντίον του ήταν χαλκευμένες και ψεύτικες. Τον κατηγόρησαν και του καταλόγισαν αίρεση, μαγεία, κατάκριση και συνωμοσία κατά του ηγεμόνα, κατασκοπεία υπέρ του Τούρκου σουλτάνου, κατάκριση για την αντικανονική διακοπή των σχέσεων της Ρωσικής Εκκλησίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, κατάκριση εναντίον των μοναστηριών και της Εκκλησίας για τις κτίσεις της σε γη και δούλους χωρικούς και άλλα διάφορα.

Έτσι τον καταδίκασαν σε εγκλεισμό στη μονή Βολοκαλάμσκ ως αιρετικό και ως αμετανόητο αμαρτωλό. Εκεί τον οδήγησαν σιδηροδέσμιο σε απομόνωση και τον παρέδωσαν στην εκδίκηση των μοναχών που τόσο είχε ελέγξει. Το χειρότερο ήταν ότι του απαγόρευσαν τη Θεία Κοινωνία και τη συμμετοχή του στις ακολουθίες του Ναού.

Έξι χρόνια πέρασε ο όσιος Μάξιμος σ΄αυτή τη σκληρή σκλαβιά ανάμεσα σε εχθρικούς προς αυτόν μοναχούς σ΄ένα υγρό και στενό κελλί, όπου υπέμεινε την πείνα, το κρύο, τη δυσωδία, και την στέρηση ασχολίας. Επί πλέον του αφαίρεσαν τα βιβλία και του απαγόρευσαν να γράφει. Η μόνη του παρηγοριά ήταν η θερμή και

αδιάλειπτη προσευχή του.

Ο Κύριος όμως δεν τον εγκατέλειψε. Παρουσιάστηκε σ΄αυτόν άγγελος Κυρίου στη φυλακή ο οποίος τον στερέωσε στην υπομονή λέγοντάς του: «Υπομονή, γέροντα. Μ΄αυτά τα πρόσκαιρα βάσανα θα λυτρωθείς από τα αιώνια». Παρηγορημένος απ΄αυτή την ουράνια επίσκεψη ο Μάξιμος ευχαριστούσε από τα βάθη της καρδιάς του τον Κύριο και εξύμνησε το παράκλητο Άγιο Πνεύμα μ΄ένα Κανόνα τον οποίο βρήκαν γραμμένο με κάρβουνα στον τοίχο του κελλιού του. Αρχίζει με τις λέξεις: «ὁ μάννα τὸν Ἰσραὴλ πάλαι ἐν ἐρήμῳ θρέψας…».

Το έτος 1531 η δίκη του επαναλήφθηκε με τις παλιές και νέες κατηγορίες, και με νέα ισόβια αυτή τη φορά κάθειρξη στη μονή Ότροτς της πόλεως Τβέρης. Εκεί η θέση του καλυτέρευσε. Μπήκε κάτω από την προστασία του επισκόπου Τβέρης Ακακίου, ο οποίος, αν και ανήκε στο κλίμα του Δανιήλ, ήταν άνθρωπος ήρεμος και καλοκάγαθος και περιέβαλε το Μάξιμο με αγάπη. Του έδωσε την άδεια να γράφει και να διαβάζει βιβλία.

Ο Μάξιμος παρέμεινε φυλακισμένος για 23 ολόκληρα χρόνια. Η εκδικητικότητα των κρατούντων δεν κάμφθηκε με τίποτε.

Μάταια απευθύνθηκε σ΄αυτούς με σπαρακτικά λόγια ζητώντας την απελευθέρωσή του. Μόνο με την αλλαγή του Μητροπολίτη Δανιήλ το 1539 (τη θέση πήρε ο ενάρετος Ιωάσαφ, ηγούμενος της Λαύρας του Αγίου Σεργίου) του επιτράπηκε η μετάληψη των Αχράντων Μυστηρίων και η παρακολούθηση των ακολουθιών στην εκκλησία.

Η κατακράτηση και η φυλάκιση του Μαξίμου στη Ρωσία απασχόλησαν πολλές φορές τους Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως και Αλεξανδρείας, που με επιστολές τους παρακαλούσαν τον Μέγα Ηγεμόνα για την επελευθέρωσή του. Αλλά οι παρεμβάσεις τους δεν είχαν αποτέλεσμα.

Η δικαίωσή του

Μόλις το 1548 ο Άγιος Μάξιμος απελευθερώνεται και έρχεται να ζήσει στη μονή Αγίας Τριάδος έξω από την Μόσχα, στο σημερινό Ζαγκόρσκ, την οποία είχε ιδρύσει ο όσιος μοναχός Σέργιος. Ήταν αποκαμωμένος από το βάρος των δεσμών και τη ζοφερή φυλακή, από τις εσωτερικές και εξωτερικές θλίψεις και τα βάσανα. Έτσι έμεινε στη Ρωσία και αναπαύθηκε στα 1560, στις 21 Ιανουαρίου, σε ηλικία 90 χρόνων, αφήνοντας πίσω του ένα τεράστιο συγγραφικό έργο που είναι γραμμένο κυρίως στα ρωσικά, με εξαίρεση ένα μικρό αριθμό κειμένων που διασώθηκαν στα ελληνικά.

Μετά το θάνατό του η ρωσική συνείδηση αφυπνίστηκε και αντιλήφθηκε τη μέγιστη αδικία απέναντι στον πολύτιμο αυτό άνδρα. Ο Μάξιμος υπήρξε ο πρώτος στη Ρωσία μαρτυρήσας υπέρ της ορθοδόξου πίστεως και ζωής και σαν μάρτυρας και άγιος υψώθηκε στη συνείδηση του ρωσικού λαού. Ήδη από τα μέσα του ιστ΄ αιώνα άρχισαν να συντάσσονται βίοι του οσίου Μαξίμου του Γραικού και διηγήσεις για τα θαύματά του. Στο τέλος του ιζ΄αιώνα το όνομά του αναγράφεται στα αγιολόγια των ετησίων ρωσικών ημερολογίων, αγιογραφούνται οι πρώτες εικόνες του, και γράφονται τροπάρια προς τιμήν του.

Στον τάφο του στη Λαύρα του Αγίου Σεργίου του Ζαγκόρσκ ο Μόσχας Πλάτων (1812) ανήγειρε παρεκκλήσιο, το οποίο το 1833 συμπλήρωσε ο ηγούμενος της Λαύρας Αρχιμ. Αντώνιος.

Κατά το έτος 1988 ο Μάξιμος ανακηρύχθηκε επίσημα Άγιος από τη Ρωσική Εκκλησία και συναριθμήθηκε στο χορό των οσίων και μαρτύρων της.

Τον Ιούλιο του 1996 έγινε με ευλάβεια και λαμπρότητα η ανακομιδή του ιερού Λειψάνου του Οσίου Μαξίμου του Γραικού.

Στις 21 Ιουλίου 1997 ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Άρτης κ.κ.Ιγνάτιος Δ΄ παρέλαβε από τον Πατριάρχη Μόσχας κ.κ.Αλέξιο τεμάχιο ιερού Λειψάνου του Οσίου Μαξίμου, το οποίο υποδέχτηκε με ξεχωριστή λαμπρότητα ο λαός της ιδιαιτέρας του πατρίδας της Άρτας στις 11 Οκτωβρίου 1997.

Η ανέγερση Ιερού Ναού

Ήταν καιρός πλέον η Άρτα να τιμήσει τον μεγάλο Άγιο της Εκκλησίας μας, το βλάστημα και καύχημά της, τον ένδοξο αγωνιστή της Ορθοδοξίας και γενναίο αθλητή της πίστεως. Τον Μάιο του 2006 άρχισαν οι εργασίες για την ανέγερση μεγαλοπρεπούς Ιερού Ναού, στην περιοχή του Τριγώνου της πόλεως, με την τοποθέτηση του θεμελίου λίθου από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Άρτης κ.Ιγνάτιο Δ΄.

Το έργο είναι μεγάλο και πολυδιάστατο. Πιστεύουμε όμως, ότι σύντομα με τις πρεσβείες του Αγίου και τη γενναιοδωρία του ευσεβούς λαού και των αρχόντων της πόλεώς μας θα ολοκληρωθεί.

Πηγές:ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΡΤΑΣ.- fdathanasiou.wordpress.com